

Јеромонах Др. Артемије Радосављевић

ЦАРСТВО НЕБЕСКО У ПРАВОСЛАВНОМ ПРЕДАЊУ¹

Изрази: Царство Небеско, Царство Божије, Царство Христово су мање-више синоними једне и исте стварности. Царство Небеско представља централни појам Божанског Откровења, који има за циљ спасење света у Христу, и радосни дотађај који је објавио Господ одмах у почетку своје проповеди, рекавши: „Испуни се време и приближи се Царство Божије“ (Мк. 1, 15; Мт. 4, 17).

Но не само у Откровењу, него и у светоотачком предању Цркве, као и у савременом систематском богословљу, најважније место заузима истина о Царству Божјем. То учење прожима целокупно усмено и писмено предање Цркве, иако се често за појам „Царство Божије“ употребљавају и други изрази (као: вечни живот, велија милост, и тд.) који у суштини имају исти смисао.

Али, као што је за све очигледне истине и вредности тешко дати одређену и свеисцрпну дефиницију, тако и о хришћанској истини о Царству Божјем не постоји заједничка, и од свих прихваћена, дефиниција.

Господ наш Исус Христос кроз чудесне своје приче о Царству Божјем, описао је јасно природу, суштину и важност Царства Божјег, као и услове уласка у њега и блаженство у њему. Касније, а на основу ових еванђелских описа, створене су различите дефиниције за наглашавање ове или оне стране, сходно личним погледима и предусловима сваког истраживача.

Тако, по некима, Царство Божије означава владавину свете воље Божије у душама људи, док други стављају акценат више на друштвену страну и Царство Божије схватају као идеално друштво, у коме се стално остварује божанска воља (пример: прва хришћанска заједница у Јерусалиму), као јединствен закон живота и делања. Неки опет поистовећују Царство Божије са самим Христом, а неки са историјском Хришћанском Црквом. У „Учењу 12-рице Апостола“², представља се као будуће царство које се очекује. Исто тако га поимају и многи Оци Цркве, као и свети Златоуст, који у тумачењу проз-

¹ Предавање одржано на Православном Универзитету у Ваљеву 8/—IV/— 1982.

² Дидахи 10,5 — ВЕПЕС, т. 2, стр. 218.

бе из Молитве Господње: „да дође царство Твоје“, говори: „а 'да дође царство Твоје' значи не везати се за видљиве ствари, нити их сматрати за шта велико, него валити ка Оцу и очекивати будуће“³. А Зигабен, у тумачењу исте ове прозбе, говори: „Нека дође на нас царство Твоје, тј. царуј Ти над нама а не ђаво“. Ориген опет осврћући се на речи Претечеве: „Покајте се јер се приближило царство небеско“ (Мт. 3, 2), вели: „Прво налазимо Јована да помиње Царство небеско, које је Христос“. Исто тако Ориген тумачећи три прве просбе Молитве Господње, тврди да израз: „како на небу тако и на земљи“, може да пристоји уз сваку од те три прозбе, јер је „име Божије освешћено на небу, Царство Његово је утврђено на небу и Његова воља се стално тамо врши, али то је оно што недостаје нама на земљи, а које могу да се остваре ако достојно себе припремимо“⁴. Посебно за просбу „да дође царство Твоје“, примећује: „Онај који се моли да дође царство Божије, с правом се моли да се у њему роди Царство Божије и донесе плод и усаврши се“⁵. Ориген, дакле, прихвата Царство Божије као остварено у души човека кроз искоренeње из ње греха, с једне стране, али и као будућу стварност у савршеном њеном облику, после Другог Христовог Доласка.

На западу, блажени Августин, као што је познато, дао је снажан потстицај изучавању учења Господњег о Царству Божјем, и много је утицао својим идејама на касније хришћанско мишљење. Своје погледе о томе он излаже у своме чувеном делу „De Civitate Dei“ (О држави Божјој), у коме паралелно поставља земаљско друштво (уређење), које сачињавају неверници, и рђави људи, и демони, и оваплоћује га историјски у конкретној форми у идолопоклоничкој држави, са „Civitas Dei“ која обухвата анђеле и светитеље сваког племена (и народа) и сваке епохе, и оваплоћује га у конкретној — Цркви. Тако блажени Августин поистовећује Царство Божије са Црквом.

И касније, свети Оци, као уосталом и савремени богослови, излажу мање-више сличне погледе о Царству Божијем. Тако, Царство Божије, или Небеско, по П. Трембели, познатом грчком богослову, означава власт Божију „било у срцу човека, било у заједници (друштву)“. То Царство „је већ почело, али као савршена и пуна стварност, извршиће се у вечној будућности“⁶. Отац Јустин Поповић, тумачећи прозбу: „Да дође Царство Твоје“, вели да то значи: „да дође Царство Оца и Сина и Светога Духа, — Царство Тројичног Божанства, са свима својим богатствима и даровима, у коме све бива од Оца кроз Сина у Духу Светом“⁷. У својим списима даље, отац Јустин Царство Божије час поистовећује са самим Господом Христом, назива Га Царем и тврдећи: „Где је Господ Христос Цар Неба — ту је и Небеско Царство са свима својим вредностима и радостима“⁸; час са Црквом, јер, по њему, „Господ је и дошао у свет да оснује Богочовечанско Царство

³ Апанта тон Агион Патерон, Атина 1974, т. 64, стр. 361.

⁴ Пери Ефхис, ВЕПЕС, т. 10, стр. 276.

⁵ Исто.

⁶ Панајотис Трембелас, Ипомнима ис то ката Матеон Евангелион, Атина 1958, стр. 56.

⁷ Архим. Јустин Поповић, Тумачење Ев. по Матеју, Београд 1979, стр. 233.

⁸ Исто.

своје — Цркву. А то је Царство: спасење човека од греха, смрти и ђавола, кроз охристовљење, = кроз обожење, = кроз отројичење“;⁹ час опет види Царство Божије у души испуњеној врлинама, или још као есхатолошку стварност у коју се улази вером у Господа Христа и животом по Његовом Еванђељу. Ово богатство погледа и слика оца Јустина Поповића о Царству Божјем, базира се на богатству самога појма Царства које је и у Светом Писму употребљавано у разним значењима, као што ћемо још ниже видети.

а) Царство Божије у Старом Завету

Учење о Царству Божјем је толико широко да обухвата целокупну садржину Еванђеља Господњег. Као и све, отприлике, новозаветне хришћанске истине што се пророчански (=сееновито) налазе и помињу у Старом Завету, тако и истина о Царству Божјем.

Носилац тог учења је идеја о Месији и Месијиним царству, која се протеже кроз цео Стари Завет, још од првог обећања Месије Прародитељима после њиховог пада. Та идеја је понављана и наглашавана много пута у историји развоја човечанства, поготово у историји јеврејског народа. Зато, кад Господ почиње своју проповед са „наврши се време и приближи се Царство Божије“ (Мк. 1, 14), Он говори о религиозној теми коју његови слушаоци — Јевреји, разумеју и њоме се загревају. За Јосифа Ариматејског се каже: „И он чекаше Царство Божије“ (Лк. 17, 20; Мк. 15, 43), што значи, да су Јевреји, савременици Христови, о томе говорили и очекивали долазак Царства Божијег.

Чудновато је да се у целом Старом Завету реч „Царство Божије“ не сусреће ни једном, па ипак, нема странице Старог Завета из које не избија као нешто јасно и разумљиво само по себи, да је Бог једини Цар и Господар Израилев, и свих народа, и целог видљивог и невидљивог света, који је Он створио из небића у биће. У Пс. 102, 17, вели се: „Господ је на небу припремио престо свој и царство Његово над свим влада“, а у Пс. 23, 7: „Врата, узвисите врхове своје, узвисите се врата вечна, и ући ће Цар славе... Ко је тај Цар славе? Господ сила, Он је Цар славе“.

Како је Јеврејски народ изабран почев од Авраама и стављен у посебан однос према Богу, па преко Мојсије и Синајског Законодавства, и даље преко свих пророка који су говорили о Месији и Његовом Царству, почиње се остваривати Царство Божије у једном делу земље, тј. у животу Израилског народа, који је постао „народ Божји“, теократски народ којим у свему руководи Бог. Дакле, Царство Божије у народу Израилском било је једна стално присутна стварност, чија су добра и благослове уживали свуда у свакодневном животу. Есхатолошка идеја о Царству Божјем била је непозната у јеврејском народу у првим вековима народне историје, све до вавилонског ропства. Тај смисао и такво поимање добија касније са појавом апокалиптичких писаца познијег јудејства.

У до-Вавилонском периоду Израилци су били грађани једног теократског царства, чији је цар био сам Бог, због чега их је и Господ

⁹ Исто.

назвао „синовима царства“ (Мт. 8, 12). Благослови и добра у овом друштву са Богом односили су се на овај живот, и зависили су искључиво од њихове верности Богу. Јер када је народ одступао од Бога, бивао је кажњаван на разне начине, па је чак допадао у разна ропства: асирско, вавилонско, грчко и најзад римско. У ропству су нарочито много патили, те им је изгледало нелогично и иронично да и надаље себе сматрају изабраним народом Божјим. Поједини списи Старог Завета препуни су вапаја због одступања Бога од њих (неки псалми, Плач Јеремијин и др.). Тада се појављују пророци који са смелошћу објављују да је ропство казна због грехова народних (или њихових старешина), и уливали су наду говорећи, ако се обрате, да ће Бог послати Месију и да ће месијанско време бити време слободе, мира и благостања, време повратка старој слави и блаженству, али уједно и године мира и правде међу свим народима на земљи.

Месија, очекивање и нада изабраног народа, али и целог човечанства, биће светлост и спасење Израиља и свих народа, и учиниће све ново, желећи да излечи све ране човечанства од грехова својим ранама и страдањима (Види: Ис. 42, 6; 49, 6; Мих. 5, 1; Амос 9, 11—15). Кроз пророка Данила (и друге апокалиптичке писце поствавилонског периода), имамо нове представе Царства Божјег и Месије, или „Сина Човечијег“ кроз кога ће се остварити успостављање једног вечног царства. У пророчанствима и виђењима пророка Данила, Месија се представља као надземаљска, надсветска, предстојећа Личност, који ће доћи у слави да суди свету и да успостави, на место разних светских царстава, непропадиво и преславно Царство Божије, и да донесе обновљење и преображај човечијег живота.

Међутим, у виђењима апокрифних апокалиптичких писаца из времена пред долазак Господа Христа (као и за Његово време), преовлађује политичко и евдемонистичко (о срећи и благостању) гледиште на месијанско време. У почетку правилно схватана преславна владавина Месије као царство божанско и духовно, касније, под утицајем ропства и тешког живота, почело се замишљати и очекивати као срећно и славно царство Израиља и његов тријумф над свим својим непријатељима.

У време Господа Христа већина Јевреја је имала ово друго мишљење о Месији и Његовом царству. Ово погрешно поимање и тумачење старозаветних пророчанстава о Месији, продрло је с краја на крај целог јеврејског народа и обухватило све (чак и најниже) народне слојеве. На основу таквог поимања и супруга Зеведејева је молила Христа за своја два Сина — Јована и Јакова — да их узвиси када постане Цар и узме управу над Јеврејима. Са тим поимањем су се саглашавали и ови њени синови, предубеђени њеним сујеверјем. Но и осталим Апостолима није било страна ово мишљење, због чега и „узнегодоваше“ на ова два брата. Међутим, негневиви Господ наш Исус Христос, одмах одсеца и одбацује од ове жене и њених синова ово искривљено тумачење и поимање (које је већ постало идеал и идол за многе), рекавши: „Не знате шта иштете; царство моје није од овога света“ (Мт. 20, 22 и: Јн. 18, 36).

Истина, било је тада, али много мање, и оних који су Месијанско доба очекивали у духовном смислу, као време мира и правде и потчињавања светој вољи Божјој. Такви су били свети Симеон Бого-

примац, по коме ће Месија бити Спаситељ „светлост да обасја незнабошце и слава Израила“ (Лк. 2, 32), као и први следбеници Христови, који су, иако раније заражени погрешним појмовима, од силаска Светог Духа у дан Педесетнице, сасвим правилно поимали идеју о Царству Христовом, и његово учење разнели као буктињу по целој свету.

6) Царство Божије у Новом Завету

Господ Христос, почињући свој јавни рад, одмах је објавио да његова мисија и искупитељско дело имају за циљ стварање Царства Божијег за све људе. „И другим градовима треба ми проповедати Еванђеље о Царству Божјем; јер сам на то послан“ (Лк. 4, 43). Кроз своје учење Господ је истицао да људи треба да сматрају Бога својим Оцем, да од Њега очекују све са вером „да ће добити“ и да Га воле из све душе више од било чега другог. Живот сваког човека треба да је богоцентричан, да се Божја воља врши у њему у љубави. Господ је одлучно одбацио овоземаљско светско схватање о Царству Божјем, као о земаљској срећи, благостању и националној надмоћи Јудејаца над другим народима.

Царство Божије које Господ проповеда има духовни карактер. Оно је унутарње, супротно политичкој моћи и слави царстава овога света. А и средства ширења Царства Божјег су духовна, као и циљеви његови што су духовни, надсветски и непролазни, потпуно различити од наде коју су гајили Јудејци. „Царство моје није од овога света“ (Јн. 18, 36) често је наглашавао Господ. Због оваквог супростављања о Царству Божјем идеји која је у глави народа била усађена и искривљена, био је одбачен и гоњен од Јевреја и од незнабожаца најпре Господ, а затим и његови нови принципи у животу људи, као и Његови следбеници.

Но поред свих тих разлика, главна карактеристика Царства Божјег у проповеди Господњој, јесте то да се о њему учило и приказивало као да је оно већ почело да се шири и намеће са самом појавом Господњом. У том смислу науку Господњу су схватили како свети Апостоли тако и свети Оци и учитељи Цркве од самог почетка до данас. Довољно је и летимице погледати тумачење светих Отаца на текстове Еванђеља и осталих списа Новог Завета, па се у то уверити. По светом Златоусту, када Јован Претеча говори у почетку своје проповеди, да се „приближило Царство Небеско“, под тим разуме „први и други долазак Христов“. Тумачећи исто место из Еванђеља, блажени Теофилакт вели: „Под Царством Небеским Крститељ разуме први и други долазак Христов и добродетељни живот. Јер, ако ми, странствујући по земљи, живимо као на небу, далеко од страсти, онда имамо Царство Небеско“. А Зигабен вели да „Царством Небеским Крститељ назива Христа, као небеског Цара по Божанству. Царством небеским назива и анђeosки живот, који је Христос ускоро имао да заведе путем еванђелских заповести“. А и по највећем савременом православном Богослову, оцу Јустину Поповићу, речи Крститеља: „Приближи се Царство Небеско“, значе: „Приближи се Месија, Спаситељ, Богочовек, а са Њим и за Њим и — сво Небеско Царство... Уствари, Господ остварује и даје оно чему је свети Крститељ водио и приводио: Царство Небеско“.

Христос је у својим проповедима истицао да су почела да се испуњују старозаветна обећања Божја о будућем Месији или Спаситељу човечанства и месијанском времену. Сам Христос тврди за себе да је Месија у разговору са Самарјанком (Јн. 4, 25), пред Пилатом (Јн. 18, 36) као и у другим приликама. Царство Божије је дакле почело доласком Христа у свет и Његовим искупитељским делом, и постепено се шири и намеће, попут зрна горушичиног или квасца, да би се у будућем веку показало у свој слави и савршенству своме.

в) Царство Божије и свет

Господ Христос је рекао једном приликом својим ученицима, а преко њих и свима својим следбеницима: „*Ви нисте од овога света, него вас ја од света изабрах, зато мрзи на вас свет*“ (Јн. 15, 19), и тиме јасно поставио дистанцу између Царства Свога и царства овога света. И још: тиме је објаснио зашто свет непрекидно војује против Царства Божијега и гони верне слуге Христове. Царство Божије је нови свет у свету овом, жива заједница која живи вером у Христа и љубављу према Њему и међусобно. Живот и идеје и дух ове заједнице су христоцентричне, јер Христос представља и извор и силу њеног живота, и њен циљ. Остали свет, нехристијанизирани и не-препорођени духом Христовим, живи у греху, стран је Богу и Његовој вољи, те стога његов живот одређују друге вредности и мерила недуховна и нехришћанска. Постоје, дакле, два духа: дух Божји и дух овога света (I Кор. 2, 12), док апостол Јаков директно вели: „*Пријатељство овога света непријатељско је Богу*“ (Јак. 4, 4).

Треба, међутим, знати да Свето Писмо под речју „свет“ не подразумева свет као Божију творевину, свет природни и материјални (јер природа и материја нису извор зла), него човечанство организовано без Бога, у коме влада грех и које се бори да искључиво својим средствима побољша и среди свој живот, и тако „усрећи“ човека. Овај грешни свет, који живи без Бога, надахњује се својим идејама и принципима, а следи вредности и идоле и критеријуме, узете и обрађене у животу без икаквог додира и везе са Богом и вечним духовним вредностима.

Но факат је био и јесте, да верници, иако „нису од овога света“, ипак живе у структурама и облицима овога света. Сам Господ, у својој архијерејској молитви, молио се за ученике своје Оцу Своме „не да их узме са свијета, него да их сачува од зла“ (Јн. 17, 15). У Посланици Диогнету се каже да се хришћани не разликују од других људи ни језиком, ни обичајима, ни оделом, ни храном, ни кућама, него светомшћу свога живота, те отуда „што је душа у телу, то су хришћани у свету“.¹⁰

Међусобни пак однос Царства Божијега, односно следбеника Христових и овога света, регулисао је сам Господ рекавши да треба дати „цару цареву, а Божије Богу“ (Мт. 22, 21). Шта то практично значи, показали су сами свети Апостоли, који су, сигурно, најбоље схватили свога Господа и Учитеља, када су, приморавани од Јевреја да прекину проповед о Царству Божјем (Господу Христу), одговорили: „судите

¹⁰ Пасланица Диогнету, ВЕПЕС, т. 2, стр. 253.

је ли право пред Богом да вас већма слушамо него ли Бога“? (Д. А. 4. 19), а на другом месту: „Већма се треба Богу покоравати него ли људима“ (Д. А. 5, 29). Говорећи о горњим речима Спаситељевим, свети Златоуст вели: „Када чујеш Спасову реч: 'подајте ћесарево ћесару', разуми под тим само оно што ни најмање не шкоди побожности; а све што је супротно побожности, већ није порез ћесару, него порез и данак ђаволу“.¹¹ По овом непоколебивом принципу Христовом поступали су, после светих Апостола, читаве плејаде светих Мученика и Исповедника кроз, ево, скоро две хиљаде година. Тог принципа се држе и данас они који се труде и боре да наследе Царство Небеско. Чинити супротно, значи чинити себе недостојним и неподесним за Царство Божије.

г) Царство Божије и Црква

У старини, сходно учењу Господњем, нико није могао замислити да одрекне истовестност Царства Божијега са Црквом. Сумња, и посебно бављење том темом, започело је, углавном, од Реформације у 16 веку, када су од оних који су тада напустили заједницу са Римом (који је још раније био отпао од Једине, свете, католичанске (= саборне) и апостолске Цркве Христове) „настале“ многе независне „цркве“, са различитом црквеном управом и начином живота, те се Царство Божије није могло поистовестити са овом или оном од многих група, које су се самозадовољно називале црквама. Насупрот томе, Једина, света, саборна и апостолска Црква Православна, разликујући у своме недељивом јединству цркву војујућу и цркву тријумфујућу, поистовећује прву са Царством Божјим у његовом земаљском виду, а другу са Царством Божјим у будућем веку после последњег Суда у његовом савршеном и прослављеном виду.

Христос се родио и живео у Цркви Старозаветној, признајући свештене принципе њене, празнике, жртве и закон њен. Црква Старозаветна обухватала је све Израиљце, због чега их Господ и назива „синовима царства“ (Мт. 8, 12), а кроз које се сведочи да је Црква Старозаветна поистовећивана са Царством Божјим. И будући да се Израиљци нису показали достојни овог Царства, оно је одузето од њих и дато незнабошцима који су поверовали у Христа (види: Мт. 21, 43). Јудејска вера се налази у тесној вези са хришћанском, и прва се сматра припремним стадиумом за остварење Господом Христом искупљења и спасења човечанства. И Стари Завет и Нови Завет потврђени су крвљу. Први, крвљу животиња на Гори Синају (и уопште старозаветним жртвама), а други пречистом крвљу самога Господа на Голготи (Јевр. 9, 14—15). Јасна је, дакле, веза између Цркве Старозаветне и Цркве Новозаветне, јер у првој имамо народ који је признавао Бога као свога Цара и Његове заповести као закон свога живота, а у другој — једну заједницу светих, искупљених из ropства греху, смрти и ђаволу, жртвом Христовом, који због тога Њему припадају и посвећују му се као „нови Израиљ“, као нови „изабрани“ народ Божји.

¹¹ Апанта тон Агион Патерон, Бес. 70, 2, на Матеја, т. 68, с. 317.

Али Господ, основавши Царство Божије на земљи, имао је дакле, циљ да то учини кроз оснивање једне видљиве и организоване Цркве, која би била историјска, и у простору и времену представљала остварено Царство Божије. У Матејевом Еванђељу (16, 18) Господ јасно изражава своју намеру да оснује Цркву: „И на овом камену сазидаћу Цркву своју, и врата паклена неће је надвладати“. А у Мт. 18, 17, учи да онај који се не саобрази саветима и одлукама Цркве, да се истера из ње, јер не припада Цркви, није члан Царства Божијега.

Реч „Црква“, сем у овде наведеним местима, нигде се више не наводи у Еванђељу, јер управо њен смисао садржи учење о Царству Божијем. Тако, све приче Христове о Царству Божијем (види Мт. 13 гл.) одговарају хришћанској Цркви. Црква Христова је почела од малог броја чланова, али временом се раширила по целом лицу земље, као мало „зрно горушичино“, које се развије у велико дрво. Она је и као „мрежа“ из приче, јер обухвата у своме крилу и здраве и болесне чланове; јесте и као „њива“ приче, у коју се са добрим семеном сеје и кукољ од непријатеља. Дванаест Апостола, који су сачињавали прво језгро Царства Божијег на земљи и били први посвећени у „тајне Царства Божијег“ (Мт. 13, 11), постали су дванаест вођа Цркве Христове и послати су од Господа да риболове и друге чланове у Царство Божије, тј. у Цркву Христову.

И док у Еванђељу преовлађује идеја о Царству Божијем и ретко се наводи реч „Црква“, дотле се у другим књигама Новог Завета, на супрот, место Царства узима Црква, што јасно показује да се Царство Божије и Црква поистовећују. А уколико се у другим књигама Новог Завета ипак говори о Царству Божијем, оно се, углавном, свуда узима у есхатолошком своме смислу. (Упор. I Кор. 6, 10; Гал. 5, 21; Еф. 5, 5; II Сол. 1, 5; II Тим. 4, 1.18 и др.).

Око Цркве се концентрише брига и љубав првих хришћана и њу сматрају за „стуб и тврђаву истине“ (I Тим. 3, 15), која нема на себи „мане ни мрштине, или нешто тако“ (Еф. 5, 27). Црква је мистично тело Христово, који се назива главом Цркве, због чега се сматра оснивачем и животом Царства Божијега на земљи. Ако је Христос имао мисију да оснује Царство Божије на земљи, онда, ваистину ово Царство није ни једна друга историјска и видљива стварност до хришћанска Црква. Разуме се, Царство Божије је шире од Цркве по своме садржају, ако се под њим разуме владавина Божја над свим бићима и појавама, док је Црква живи организам (=тело) Богочовека Христа, кроз коју се продужује искупитељско дело Господње, преко у њој обитавајућег Светог Духа и свих божанских дарова, којима је ову Спаситељ обдарио.

Да је Господ, оснивајући Царство, мислио на историјску Цркву, види се по томе што је у њој поставио најпре Апостоле (Мк. 2, 14—19), установио тајну крштења, кроз коју се улази у Цркву и постаје њен члан, као и друге тајне кроз које се верни освећују и примају дарове Светога Духа, и најзад објавио да ће бити са њом непрекидно до свршетка века. Црква, дакле, и Царство Божије изражавају исту божанску стварност, исти божански ред и стање, због чега је онај који је истински и верни члан Цркве, уједно и син Царства. Отуда, исти услови се траже да би неко био члан Цркве који се траже и за улазак у Царство Небеско.

ђ) Царство Божије као присутна и будућа стварност

Да би остварио своју мисију и основао Цркву своју (= Царство Божије), Господ Христос је скоро за све време свога земаљског рада водио борбу против злих сила, које су пружале отпор и противиле се да завлада света воља Божија на земљи, тј. против зле силе у срцима људи и свим личним и друштвеним односима њиховим. „Ако ли ја Духом Божјим изгоним ђавола, дакле, дошло је к вама Царство Божије“ (Мт. 12, 28). Реч „дошло“ показује да је то „нешто“ што је било предмет наде и очекивања, почело да се остварује. Царство Божије или месијанска епоха, била је већ стварност. Будући да је Његова појава била одлучна и веома битна за свет, она је праћена разним чудима: „слепци прогледају, и хроми ходе, губави чисте се и глухи чују, мртви устају и сиромашнима проповеда се Еванђеље“ (Мт. 11, 5). То је остварење пророштава старих пророка, који су учили да ће се очекивани Месија препознати и по чудесима која ће чинити божанском својом благодаћу.

Свети Еванђелист Лука сведочи да је Господ Христос почео своју проповед у назаретској синагоги, читајући књигу пророка Исаије, и тумачећи прочитано, рекавши: „Данас се изврши ово писмо у ушима вашим“ (Лк. 4, 21). Значајним изразом: „Данас се изврши“, показује Господ да је Месија = Царство Божије, стигло онда кад је Он почео да проповеда о Царству Божјем (Мк. 1, 14). Када би Царство Божије припадало само далекој будућности, после краја овога света, не би Господ препоручивао да најпре иштемo „Царство Божије и правду његову“, па онда оно што је за овај живот потребно, јер у будућем животу сви ће живети као анђели Божији (Мт. 6, 33; 22, 30), те би „јело и пиће“ као додатак уз Царство Божије, било излишни. Осврћући се на ову многозначајну заповест Христову, отац Јустин вели да је „смисао човечијег живота наћи Царство Божије и испунити душу Царством Божијим и правдом његовом. Садашња блага су додатак Царству Божјем; она су нека врста мираза који се даје ономе који најпре иште Царство Божије и правду Божију. Човек је Христов ако је Царство Божије крајња мета свих његових жеља, све душе, свег ума, васцелог бића његовог“.¹²

И у извршним причама Христовим о Царству Небеском (Мт. 13 гл.) оно се представља као присутна стварност. Христос натприродне тајне Царства Небеског низводи у природу; надприродно облачи у природно; сву тајанственост неба сабија у зрно пшенично. „За земљу и људе на њој Царство Небеско није неприродно него природно као и зрно пшенично“,¹³ вели отац Јустин. Оно се претставља као присутна стварност, као присутно највеће благо, за које вреди да човек даде све и да чини све само да га добије (прича о бисеру). У причама о мрежи и квасцу откривају се важне црте Царства Божјег, тј. да оно обухвата у садашњем виду своме, овде у свету, са добрим и зле чланове, и да је у свом почетку не приметно и безначајно, али временом невидљиво ће се проширити свуда и обухватити целу васељену. Очигледно је да се у овим причама Царство Божије поистовећује са Хри-

¹² О. Јустин Поповић, нав. дело, стр. 249.

¹³ Исто, стр. 341.

шћанском Црквом, јер све речено у причама за Царство Небеско, апсолутно је примениво на Цркву.

У Јовановом Еванђељу реч „Царство Божије“ ретко се употребљава (Јн. 3, 3.5), него уместо тога користе се друге речи, као „живот“, „светлост“, и др. Тако срећемо изразе: „уђите у живот“, „синови светлости“, уместо: „уђите у Царство“ и „синови Царства“. Исто тако у Делима Апостолским „последња времена“ (Д. А. 2, 17), о којима говори пророк Јоил (2, 28, 29) и у који ће се излити Дух Божији на људе, стигла су; то су дани оснивања Цркве на Педесетницу. Верни већ живе у те „последње дане“, јер се на њих излио Свети Дух, као што је прорекао Јоил. Ученици Христови и сви верници већ су окусили та блага месијанске епохе у своме животу са Христом и у Христу. Од појаве Господње несумњиво је почело Царство Божије и било је присутна божанска стварност у свету.

Али и друго схватање о Царству Божјем, као будућем и очекиваном, оснива се, такође, на речима Господњим, као и оно напред објашњено. Есхатолошки елеменат у Хришћанству је веома јак и неоспоран. Најдубље чежње верника не окрећу се на блага овога пролазног света, него на будућа и непропадлива блага другог живота. Јер сваки верник, ако не речима, а оно животом, понавља речи светог апостола Павла да „овде немамо града који ће остати, него тражимо онај који ће доћи“ (Јевр. 31, 14) и да „не гледамо на оно што се види, него на оно што се не види; јер је оно што се види за време, а оно што се не види вечно“ (II Кор. 4, 18).¹⁴ Житија Светих, од прве странице до последње, најречитија су потврда ове истине. А Светитељи Божји и јесу прави верници Цркве, или другим речима, праве вернике Бог прославља као своје светитеље.

У блаженствима (Мт. 5, 3—12), као и у целој беседи на Гори, Господ претставља Царство Божије као будуће добро које се чува за кротке, чисте срцем, милостиве, сиромашне духом, прогнане у овом свету ради вере и љубави Христове. Међутим, најјасније се показује есхатолошки карактер Царства Божјег у драматичним оним описима краја света, другог доласка Господњег, Последњег Суда и успостављања Божије власти над свима. Ти описи у Еванђељу слични су онима код Исаије, Данила, Јоиља, и др. Претходиће ратове, глад, земљотреси, болести, протонства верних, појава лажних пророка, проповед Еванђеља у свим народима, и „тада ће доћи крај“ (Мт. 24, 1—45; Лк. 21, 5—17; Мк. 13, 1—31).

Посебно, будући карактер Царства Божијег истиче се неупоредиво у јединој пророчкој књизи Новог Завета, у Откровењу Јовановом. У њему је главна тема, управо помоћу симбола и виђења, приказивање будућих догађаја који ће се јавити у свету. У овој књизи се Царство Божије приказује и карактерише као „Нови Јерусалим“,

¹⁴ Колико је овај еванђелски принцип прожео нашу народну душу, види се по томе, што се њиме руководе не само појединци, као верници, него читав народ, као целина. Народни геније тај свој еванђелски став изразио је у народној песми, објашњавајући одлуку св. кнеза Лазара и целог Српског народа, пред одлучну битку на Косову, да се приволе „Царству Небескоме“, па ма и по цену видљивог пораза на бојном пољу и небивалог страдања касније у ропству, јер

„Земаљско је за малена царство,
А небеско увек и довека“.

који је сав од драгог камења, обасјан славом Божијом (Откр. гл. 21, 22).

Оваплоћењем Господа Христа, Царство Божије заузима централно место у животу и историји човечанства, које је почело да се преображава у једну јаку и божанску стварност, која се намеће све више и више у животу на свим плановима његовим. У почетку Господ и мала група ученика Његових сачињавали су језгро овог Царства на земљи, јер је у кругу оних који су поверовали у Господа, царовао Бог и света воља Његова била је и воља првих хришћана. Овај круг верних ширио се све више и више и тако Царство Божије, кроз проповеди Апостола и сарадника њихових, шири се непрекидно и осваја простор у свету и у душама верних, преображавајући га и освећујући својим божанским силама. Ову истину о таквом ширењу Царства Божијег у свету и његовим својствима, изнео је Господ у дивним причама о сејачу и семену, о пшеници и кукољу, о зрну горущицином, о мрежи и квасцу (Мт. 13, 1—9; 18, 88; Мк. 4, 30—32; Лк. 13, 18).

Па ипак, ово Царство Божије које је почело пре скоро две хиљаде година и шири се постепено, није могуће да достигне у условима овог света савршену и преславну своју форму. Савршенство се ово чува за будући непролазни живот, јер у овом животу „видимо нешто као кроз стакло у загоретки, а онда ћемо лицем у лице...“ (I Кор. 13, 12). Онај савршени одблесак у будућем Царству Божјем и блаженство доживљавају прави верници још овде, због чега их свети апостол Павле и назива „децом светлости, сутрађанима светих, и домаћима Богу“ (Види: Рим. 8, 16; Еф. 2, 19; 5, 8).

е) Природа Царства Божјег и услови ступања у њега

Царство Божије, као и само Еванђеље, чију садржину сачињава, јесте духовног карактера. Све је у том Царству духовно, унутарње, тиче се дубине човекове природе и најдубљих човекових тежњи и тражења. Апостол Павле, одбацујући из Царства Божјег све материјално и земаљско, пише: „Царство Божије није јело и пиће, него правда и мир и радост у Духу Светоме“ (Рим. 14, 17). Царство Божије није успостављено „да се види“ (Лк. 13, 20), тј. помоћу видљивих средстава и помпи, као што су то очекивали Јевреји. Духовност сачињава главни знак за препознавање Царства Божјег, зато што је његова садржина Бог, који је „дух“, те и они који припадају том Царству познају се по духовности свога живота, као они који обожавају духовног Бога, и као они који су вођени у овему Духом Светим, који сачињава животворну силу у животу верних. Духовно заједничарење верних са Богом и између себе, успостављено је на Педесетници силаском Светог Духа на Апостоле, а затим и на друге верне и њихове сараднике. Као духовно Царство Божије, оно се шири и намеће духовним средствима: помоћу речи, љубави, служењем и саможртвовањем чланова његових ради Христа.¹⁵

¹⁵ Сушта супротност томе је „царство ислама“, које будући сво земаљско и прожето чулношћу, остварује се и шири искључиво овоземаљским средствима — огњем и мачем, како у прошлости тако и данас (Види: Кур'ан часни, Свет-

Што се пак тиче услова за ступање у Царство Небеско, они су у потпуности сагласни са природом Еванђеља и Цркве Христове. Ти услови углавном сачињавају садржај хришћанске етике, или како се то код Отаца назива „живота у Христу“. И свети Претеча, и Господ Христос почињу своју проповед истим речима: „Покајте се, јер се приближи Царство Небеско“ (Мт. 3, 2; 4, 17). То по оцу Јустину значи да је „покајање врата Христовог Еванђеља. Мимо њих се не може ући у Христово Царство. Смерност их увек налази, а гордост их намерно обилази. Од покајања почиње нови човек, новозаветни човек. То је потпуно нови живот: сав устремљен божанском, бесмртном, вечном“.¹⁶ Иза покајања и са покајањем иду све остале еванђелске врлине: дубока вера, љубав, милостивост, смерност, молитве, пост, и тд. што све скупа сачињава „живот у Христу“, тако да свако може рећи са апостолом Павлом: „Не живим ја, него живи у мени Христос“ (Гал. 2, 20). Јер, „ако је ко у Христу нова је твар, старо прође, тле све ново постаде“ (II Кор. 5, 17).

Свети Дух, Којега верник прима у светој тајни крштења и миропомазања, спаљује све нечисто и грешно у човеку, док целог човека одуховљује, и преображава. Тако да и тело упија нестворену благодат Духа. Конкретно, Беседа на Гори садржи у величанственој простоти услове ступања у Царство Божије. Ту је Господ поставио не само принципе и позитивном смислу, него је истакао и сметње за Царство Небеско: „Неће сваки који ми говори: Господе! Господе! ући у Царство Небеско; но који чини по вољи Оца мога који је на небесима“ (Мт. 7, 21). То значи да се у Царство Небеско улази не само када човек речима исповеда Господа Христа, него и делима и животом. Није доста признавати и хвалити смиреност, кротост, чистоту, љубав, и тд. као Христове врлине, но треба себе смирити смиренošћу Христовом, укротити кротошћу Христовом, ољуботворити љубављу Христовом; речју: оврлинити себе сваком врлином Христовом¹⁷, вели отац Јустин.

Свакако, ширењу Царства Божијега речју и примерним светим животом верника, стоје на путу многе сметње и препреке и у нама самима и у свету око нас. Стога нам предстоји непрекидна борба са тим злим силама, које апостол Павле назива „духовима злобе испод неба“, јер нам „кроз многе невоље ваља ући у Царство Божије“ (Д. А. 14, 22). Та борба иако је тешка, није безнадежна, јер ми знамо да су божанске силе јаче од злих и мрачних сила. „Ви сте од Бога, дечице“, говори свети Јован Богослов, „и надвладасте их, јер је већи који је у вама него ли који је на свијету“ (I Јн. 4, 4). Само онај ко се добровољно преда у службу тим злим силама и служи им ревностно кроз грехе и страсти, тај их и не може победити. Али за такве и нема уласка у Царство Небеско. „Не варајте се“, вели свети апостол Павле, „ни блудници, ни идолопоклоници, ни прељубочинци, ни ацувани, ни мужеложници, ни лупежи, ни лакомци, ни пијанице, ни кавгаџије, ни разбојници, Царства Божијега неће наследити“ (I Кор. 6, 9—10; Гал.

лост, Загреб 1969, Поглавље 2, дио 24, ајет 193; поглавље 9, дио 6, ајет 43; поглавље 9, дио 7, ајет 53. и тд.). Уосталом, није познато да је муслиманска вера било где проширена или примљена преко мисионара — без освајања.

¹⁶ Нав. дело, стр. 93.

¹⁷ Нав. дело, стр. 259.

5, 21; Еф. 5, 5). „И овакви бијасте неки“, продужује свети апостол Павле пишући ондашњим и садашњим хришћанима, „него се опрасте и посветисте и оправдасте именом Господа нашега Исуса Христа и Духом Бога нашега“ (I Кор. 6, 11).

ж) Царство Божје и хришћанска аскеза

У подвижничкој аскетској литератури Православне Цркве, као и у практичном животу православних верника, Царство Божије се поима углавном као вечни блажени живот, којег ће наследити праведни и достојни. „Ходите благословени Оца мојега; примите Царство које вам је приправљено од постања света“ (Мт. 25, 34), рећи ће на Страшном Суду Господ онима који буду удостојени стати с десне стране Њему. То Царство се стиче свесним и упорним трудом у оваплоћавању сваке еванђелске врлине у овоме животу. „Шта је овај живот“? — пита отац Јустин, и сам одговара: „Ништа друго до припрема за живот вечни. Живот на земљи је непрекидно спремање за живот на небу. То спремање се врши помоћу небеских врлина. А то су еванђелске врлине које је људима објавио Цар Неба, Господ Христос сишавши на земљу и поставши човек“.¹⁸ Многи су примери у Еванђељу који потврђују истинитост речи Христових да се „Царство Небеско напором узима и да га подвижници задобијају“ (Мт. 11, 12). Довољно је сетити се се прича Спаситељевих о десет девојака, о талентима, о радницима у винограду, свадби царевог сина и многих других, па видети да се без труда нико није уселио у Царство Небеско.

Свети Апостоли су правилно схватили ову просту еванђелску истину и усрдно се потрудили на распростирању и насађивању Царства Божијега на земљи, крунисавши свој труд на ширењу Еванђеља проливањем крви своје за Господа свога. Њима су следили сви истински верујући хришћани из сваког народа и племена на земљи, и у сваком времену од светих Апостола па до данас.

Али, иако се врлински живот захтева и претпоставља као услов за ступање у Царство Небеско, ипак оно није плата за наша дела, него дар и поклон Оца нашег Небеског. „Када све извршите што вам је заповеђено, говорите: ми смо залудне слуге“ (Лк. 17, 10). Врлине, подвизи и добра дела чине нас само способним да тај дар примимо и усвојимо. Јер Царство Небеско, које се у Еванђељу упоређује са свадбом царева сина, припада свима; оно је отворено за све људе од најбољег до најгорег, од најмудријег до најпростијег. Боголикошћу својом сваки је човек званица на свадбу Сина Божјег. Добра дела и врлине су свадбено рухо које нам омогућује приступ на свадбу.

За стицање Царства Небеског потребно је најпре имати благодат Духа Светога која у срцу ради, а пројављује се кроз молитву и добра дела, нарочито милосрђа. И Господ, откривајући ово, рекао је: „Царство Божије је унутра у вама“ (Лк. 17, 21). По светим Оцима „Царство које је унутра у нама“ означава „блага која доброљубиво око није видело, и честољубиво ухо није чуло, и у срце празно Духа Светога није дошло“ (I Кор. 2, 9), и која су залог будућих добара која Бог

¹⁸ Исто, стр. 477.

даје праведнима у будућем Царству. Стога, ко се не труди у овима, која су плодови Духа (Гал. 5, 22), у уживање оних не може доћи“.

По светом Максиму Исповеднику, „неки говоре да је Царство Небеско, живљење достојних на небу. Други, пак, да је равноангелно стање спасених; а други опет — врста божанске лепоте оних који су понели на себи обличје небеског човека (= Христа) (I Кор. 15, 49). Ја пак мислим, вели свети Отац, да се сва три мишљења о овоме уистину слажу. Јер свакоме ће се у небеском Царству дати будућа благодат по аналогiji каквоте и количине праведности“.¹⁹ Потпуно, дакле, у духу Христових речи о многим становима у дому Оца небескога (Јн. 14, 2), јер под тим је Спаситељ мислио различите степене духовности и напредовања тамошњег стања. Једно Царство има у себи многе разлике, јер је „једна слава сунцу, а друга месецу, а друга слава звездама; јер се звезда од звезде разликује у слави“ (I Кор. 15, 41).

У томе је мудрост и неизмерна љубав Небескога Цара, који тиме омогућује свакоме спасење. Потребно је само трудити се. Ако нисмо способни за највећа добра дела, јесмо за најмања, али само нека су добра. Јер „шта је јефтиније од давања чаше хладне воде или парчета хлеба (потребитоме), и уклањања од сопствене воље или личног мишљења? ради којих нама припада Царство Небеско, благодаћу Онога који је рекао: „Где, Царство Небеско је унутра у вама“ (Лк. 17, 24). Јер није далеко, говори Дамаскин, нити споља, него — унутра; само усхтедни да надвладаш страсти, и где имаш га у себи кроз богоугодан живот. Ако ли га нећеш и немаш га“,²⁰ вели свети Петар Дамаскин.

Све свете тајне и свете врлине: еванђелска истина, еванђелска правда, еванђелска љубав, еванђелска доброта, еванђелска милостивост, еванђелска смерност представљају путеве који воде и уводе у Царство Небеско. Кључ којим га откључавамо јесте молитва. Ко њу има, вели Илија Презвитер, како треба, посматра блага Царства Небеског припремљена његовим пријатељима, а земаљска добра превиха.²¹ Зато је Царство Небеско, као нешто најважније за човека, и ушло у састав молитве Господње, која се најчешће употребљава. Јер „само је молитвом измоливо оно што је заповеђено тражити (Мт. 6, 33). Ако је Спаситељ заповедио да се тражи само Царство Божије и правда Његова, онда је с правом упутио оне који желе божанске дарове, да то ишту молитвом“.²²

¹⁹ Пери теологијас ке икономијас кефалеа II, 93 (PG 90, 1169AB).

²⁰ Петар Дамаскин, Пери тис тетартис теоријас, Филокалија, т. III, г. 47.

²¹ Илија Презвитеру, Антологион гномикон, 102, Филокалија, т. II, с. 298.

²² Максим Исповедник, Тумачење молитве Оче наш, Филокалија, II, стр. 198.

Summary

Hieromonk Dr. Artemiye Radosavlevich

THE KINGDOM OF HEAVEN IN THE ORTHODOX TRADITION

The author gives here a short exposition of the Orthodox teaching on the Kingdom of Heaven. This biblical theme is treated first in the Old Testament — as the expectation of the Kingdom of Messiah, but it was blurred by an earthly vision of it.

Christ, with His teaching clearly revealed the supercosmic, heavenly character of His Kingdom — as coextensive with His militant Church, as well as His triumphant Church — in her eschatological fulness.